

**XIV. YÜZYILA AİT TÜRKÇE MANZUM BİR ŞATİBİ ŞERHİ:
KEŞFÜ'L-ME'ÂNİ***

**A Book of Commentary in Verse From the 14th Century by Şatibî:
Keşfü'l-Me'ânî**

Dr. Muharrem DAŞDEMİR**

ÖZET

800 / 1397 yılında Muḥammed bin 'Āşık Selmānū'l-Lāzķī tarafından yazılmış **Keşfü'l-me'ānī**, Şātībī'nin **Hırzi'l-emānī** adlı yedi kıraati (kıraat-i seb'a) anlatan kasidesinin Türkçe manzum bir şerhidir. Eser, Eski Anadolu Türkçesiyle kaleme alınmasına rağmen bazı Kıpçak Türkçesi unsurları da ihtiva etmektedir. Yazar ve eser hakkındaki bilgiler yetersizdir. Ancak aynı tarihlerde ve aynı adlı (Muḥammed) bir yazar tarafından kaleme alınmış **İşk-nāme** ile bu eser arasında ilginç benzerlikler vardır.

Eserin bilinen tek nüshası, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesinde bulunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Keşfü'l-me'ānī, Muḥammed bin 'Āşık Selmānū'l-Lāzķī, yedi kıraat, Şātībī, Eski Anadolu Türkçesi.

ABSTRACT

Keşfü'l-me'ānī, written by Muḥammed bin 'Āşık Selmānū'l-Lāzķī in 1397, is a Turkish book in verse on **Hırzi'l-emānī** by Şātībī, which is about the seven techniques of reading Kor'an. Although it was written in Old Anatolian Turkish, the work also includes some elements of Kipchac Turkish. Existing information about the writer and this work is not sufficient. However there are curious similarities between **Keşfü'l-me'ānī** and **İşk-nāme**, another work that was written at the time by a writer with the same name Muhammed.

The only known copy of this work is available in the Research Library of Yapı Kredi Sermet Çifter.

Key words: Keşfü'l-meanī, Muḥammed bin 'Āşık Selmānū'l-Lāzķī, seven techniques of reading Kor'an, Şātībī, Old Anatolian Turkish.

* Bu yazı, Celal Bayar Üniv. II. Uluslararası Türk Tarih ve Edebiyat Kongresi'nde (11-13 Kasım 2005) sunulan bildirimizin değiştirilmiş ve genişletilmiş biçimidir.

** Atatürk Üniv. Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi.

Safer 800 / Ekim-Kasım 1397 yılında *Muhammed bin 'Āşīk Selmānī'l-Lāzķī* tarafından yazılmış olan **Keşfü'l-me'ānī** Kur'an-ı Kerim'in kıraatıyla alakalı Türkçe manzum bir eserdir. Eser, yedi kıraat (*kıraat-i seb'a*) üzerinde durmakta, kıraat imamlarını (kurra), ravilerini, konularını ve ihtilaflarını anlatmaktadır.

Eserin bilinen tek nüshası, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesinde 197/1 demirbaş numarasıyla kayıtlı bulunmaktadır.¹ Fuat Köprülü'nün özel kütüphanesinden satın alınarak buraya konan nüsha, **Kırāpatū'l-Kurān** (139^b-183^a) adlı bir başka eser ve çeşitli risalelerle (183^b-197^b) birlikte şemseli, zencirekli, kahverengi meşin bir cilt içinde (bk. 1. fotoğraf=fot.) yer almaktadır.²

İlk varığın *a* yüzünde, Verş ile Hamza'nın med mertebeleriyle ve Hasan adlı birinin çocuklarının doğum tarihleriyle ilgili -esere sonradan ilave edildiği anlaşılan³- birkaç Arapça kayıt ve *b* yüzünde kıraatte ötümlü (mechure) ve ötümsüz (mehmuse) okunan harflere dair Farsça bir açıklama vardır. İkinci varığın *a* yüzünde ise kıraat imam ve ravilerini temsil eden rumuzları⁴ gösteren hususî bir ebce cetveli (bk. 3. fot.) verilmiştir. Yazmanın 2^b-139^a varaklarını işgal eden **Keşfü'l-me'ānī**, 180x136 mm ebatında kalın aharlı, krem kağıt üzerine okunaklı, hareketli, güzel nesih bir hatla (bk. 2. fot.) yazılmıştır. Her sayfa 12 satır ihtiva etmektedir. Son dört sayfa hariç, beyitlerin ikinci mısraları içerlek olarak birincilerin altına yazıldığından bir sayfada 6 beyit yer almaktadır. Son dört sayfada ise beyit mısralarının karşılıklı yazılmasından dolayı sayfa başına 12 beyit düşmektedir. Eserin -tashih beyitleriyle beraber- beyit sayısı 1628'dir. Mısraların altında, üstünde ve derkenarda -bir iki tanesi Farsça, diğerleri Türkçe ve Arapça olmak üzere- birçok açıklamalara, tashihlere, örneklere ya da çeşitli kıraat alimlerinden (Danî, Şatibî, Caberî, Ebu Şame, İbnü'l-cezerî gibi) alıntılara (bk. 4. fot.) rastlanmaktadır. Hat ve mürekkep farkından bu açıklamaların bir

¹ Bk. Yücel Dağlı vd., **Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu**, Yapı Kredi Yay., 1. bs., İstanbul, 2001, s. 101-102.

² Dağlı, a.g.e., s.102.

³ Bu kayıtlardaki doğum tarihlerinin en erkeni eserin yazım tarihinden 110 yıl sonradır.

⁴ Rumuzlar hakkında bilgi için bk. Necati Tetik, **Kıraat İlminin Ta'limi: Başlangıçtan IX. Hicri Asra Kadar**, İşaret Yay., 1.bs., İstanbul, 1990, s.132-133.

kısımının yazara veya müstensih, bir kısmının ise sonradan eseri okuyan çeşitli kimselere ait olduğu söylenebilir. Nüshada çoğunlukla siyah mürekkep kullanılmakla birlikte, başlıklar, vurgulanmak istenen bazı rumuz harfleri ve kıraatla ilgili grup ya da imam/ravi adları kırmızı mürekkeple (bk. 5. fot.) yazılmıştır. Nüsha, genel itibariyle iyi bir durumdadır.

İstinsah kaydına göre (bk. 6. ve 7. fot.), nüsha, 833 / 1429-1430 yılında⁵ müellif hattından istinsah edilmiştir. Nüshanın istinsah tarihinin eskiliği, müellif hattından yararlanılarak oluşturulması ve bilinen tek nüsha oluşu onu son derece önemli kılmaktadır.

Eser, besmeleden sonra, hamdele, nat, kitabın telif sebebini ve içeriğini açıklayan ve dualarla devam eden 13 beyitlik bir bölümden (2^b-3^b) sonra asıl konusuna girmektedir. 30 bab ve birçok alt bölüme ayrılan eserde bölümlerin uzunluğu 3 ile 150 beyit arasında değişmektedir. Arapça olarak verilen başlıklar şunlardır:

- (1) Kurranın, Ravilerin ve Rumuzların İsimlerinin Zikri Babı (52 beyit, 3^b-7^b),
- (2) İstiaze Babı (3 beyit, 8^a-8^a),
- (3) Besmele Babı (18 beyit, 8^a-9^b)
Kur'an'ın Ana Suresi (17 beyit, 9^b-11^a)
- (4) Büyük İdgam Babı (18 beyit, 11^a-12^b)
- (5) Bir Kelimede Mütakarib İki Harfin İdgamı Babı (3 beyit, 12^b-13^a)
- (6) İki Kelimede Mütakarib İki Harfin İdgamı Babı (33 beyit, 13^a-15^b)
- (7) Kinaye "He"si Babı (15 beyit, 15^b-17^a)
- (8) Med ve Kasr Babı (41 beyit, 17^a-20^b)
- (9) Bir Kelimede İki Hemze Babı (28 beyit, 20^b-23^a)
- (10) İki kelimede İki Hemze Babı (13 beyit, 23^a-24^a)
- (11) Tek Hemze Babı (22 beyit, 24^a-25^b)
- (12) Kat Hemzesinin Harekesinin Kendisinden Önceki Sahih Sakine Nakli Babı (25 beyit, 26^a-28^a)
- (13) Hamza ve Hişam'ın Hemze Üzerinde Vakfı Babı (44 beyit, 28^a-31^b)
- (14) "Zel" in İzhari ve İdgamında Kurranın İhtilafı ve İttifakı Babı (3 beyit, 31^b-32^a)
"İz" Edatındaki "Zel" in Zikri (3 beyit, 32^a-32^a)
- (15) "Kad" Edatındaki "Dal" in Zikri Babı (6 beyit, 32^a-32^b)
- (16) Ta-i Tenisin Zikri Babı (6 beyit, 33a-33b)
İzhar ve İdgam Hâlinde "Bel" in ve "Hel" in "Lam" ının Zikri (6 beyit, 33^b-34^a)
- (17) "Bel", "Hel", "Ta-i Tennis", "Kad" ve "İz" in İdgamında İttifaklar Babı (6 beyit, 34^a-34^b)
- (18) Yakın Mahreçli Harfler Babı (12 beyit, 34^b-35^b)
- (19) "Tevin" ve "Sakin Nun" Hakkındaki Hükümler Babı (6 beyit, 35^b-36^a)

⁵ **Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu** 'nda bu tarih bir yıllık bir yanılma ile 832/1429 şeklinde verilmiştir. Bk. Dağlı vd., **Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu**, s. 101-102. Ancak nüshanın istinsah kaydı incelendiğinde bu tarihin kesin olarak Hicrî 833 (في سنة ثلاث و ثلثين و ثمانمائة) olduğu görülmektedir.

- (20) İki Kelime Arasında İmale ve Fetha Babı (87 beyit, 36^a-43^a)
(21) Vakf Hâlinde Ta-i Tenisin İmale-i Konusunda Kısai'nin Görüşü Babı (29 beyit, 43^b-45^b)
(22) "Re"ler Konusunda Görüşler Babı (39 beyit, 45^b-49^a)
(23) "Lam"lar Babı (10 beyit, 49^a-50^a)
(24) Kelime Sonlarında Vakf Babı (25 beyit, 50^a-52^a)
(25) Hattın Resminde Vakf Babı (12 beyit, 52^a-53^a)
(26) İzafe "Ye"leri Hakkında Görüşler Babı (47 beyit, 53^a-57^a)
(27) Zevaitler Hakkında Görüşler Babı (29 beyit, 57^a-59^b)
(28) Bakara Suresinin Harflerinin Açıklanması Babı (150 beyit, 59^b-72^a)

Bu bölüm, surelerin **Kur'an**'daki sırasına uygun olarak şu alt başlıklara ayrılmıştır⁶:

Ali İmran Suresi (64), Nisa Suresi (38), Maide Suresi (22), Enam Suresi (60), Araf Suresi (44), Enfal Suresi (13), Tevbe Suresi (15), Yunus Aleyhisselam Suresi (23), Hud Aleyhisselam Suresi (22), Yusuf Aleyhisselam Suresi (23), Rad Suresi (24), İbrahim Aleyhisselam Suresi (9), Hicr Suresi (8), Nahl Suresi (11), Beni İsrail Suresi (19), Kehf Suresi (34), Meryem Aleyhisselam Suresi (13), Ta-ha Suresi (16), Enbiya Aleyhisselam Suresi (6), Hac Suresi (11), Mü'minun Suresi (9), Nur Suresi (9), Furkan Suresi (7), Şuara Suresi (7), Neml Suresi (20), Kasas Suresi (9), Ankebut Suresi (9), Rum Suresinden Sebe Suresine Kadar (21), Sebe ve Fatır Sureleri (12), Yasin Suresi (10), Saffat Suresi (11), Sad Suresi (4), Zümer Suresi (7), Mümin Suresi (9), Fussilet Suresi (4), Şura , Zuhuf ve Duhan Sureleri (15), Şeria ve Ahkaf Sureleri (10), Muhammed Suresinden ve Rahman Azze ve Celle Suresine Kadar (18), Rahman Azze ve Celle Suresi (7), Vakıa ve Hadid Sureleri (6), Mücadele Suresinden [Nun Suresine Kadar] (18), Nun Suresi Kıyamet Suresine Kadar (16), Kıyamet Suresinden Nebe Suresine Kadar (10), Nebe Suresinden Alak Suresine Kadar (27), Alak Suresinden Kur'an'ın Sonuna Kadar (7).

- (29) Tekbir Babı (11 beyit, 136^b-137^b)
(30) Harflerin Okuyucuya Gerekli Mahreçleri ve Sıfatları Babı (38 beyit, 137^b-139^a)

Mahlas beyiti olmayan ve *aa xa xa* şeklinde kafiyelenen **Keşfü'l-me'ânî**'nin nazım şekli "nazım"dır.⁷ Bablar farklı aruz vezinleriyle (toplam yedi tane) kaleme alınmıştır. Derkenarda bablarla aynı konuda fakat farklı vezinde başka manzumelere de rastlanmaktadır.

Eserde birtakım aruz kusurları görülmektedir. Özellikle nispet "i"si bulunduran hecelerde yapılan zihaf lar dikkat çekici bir orandadır:

Kūfī Şāmī <z>ālı aldı Kūfī Basrī <ğ>ayn alur
Kūfī Mekki remz-içün menkūṭ oḡındı uḡt-ı ṭa 5^a/7-8
(Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün)

'Kufeli[ler] (=imam Asım, Hamza ve Kisai) ve Şamî (=imam İbn Amir) "zel"i aldı, Kufeli[ler] ve Basrî (=imam Ebu Amr) "gayın" alır; Kufeli[ler] ve

⁶ Yay araç içindeki rakamlar beyit sayısını göstermektedir.

⁷ Bu nazım şekli hakkında bilgi için bk. Haluk İpekten, **Eski Türk Edebiyatı: Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergāh Yay., 1. bs., İstanbul, 1994, s. 47-48.

Mekkî'yi (=imam İbn Kesir) temsil etmek için “tı”nın kızkardeşi (=zı) noktalı okundu.’

Daha önemli aruz kusurlarına ise “müfte‘ilün mefā‘ilün müfte‘ilün mefā‘ilün” vezniyle yazılmış manzumelerde rastlanmaktadır. Bu manzumelerde beyitlerin takriben 2/3’si bu vezne uyduğu halde, geriye kalan kısımda çok bariz aruz hataları karşımıza çıkmakta, şiiri söz konusu vezinle okuma imkânı kalmamaktadır:

*Muṭlaḳ-ı eczā-ı süver oldı murād eşaḥ budur
‘Ahde nazar kılmadılar cinsi irādet itdiler*

*Besmele kıl evāyile ğayr-ı Berā’e çāresüz
Ğayrına sen muḥayyer ol diyü tilāvet itdiler*

*Kim tarafey besmele’i vaşl ide hem faşl idiser
Her birinüñ vüçühını bellü dirāyet itdiler*

9^a/5-10

(Müfte‘ilün mefā‘ilün müfte‘ilün mefā‘ilün ?)

Oysa başka vezinlerle yazılmış manzumelerde şairin aruzu uygulamada oldukça başarılı olduğu (Örneğin med yapılması gereken yerlere büyük oranda uyulmuştur.) ya da kelimeleri vezne uyacak şekle soktuğu (zihaf) görülmektedir.

İmla bakımından Eski Anadolu Türkçesinin tutarsızlıklarını yansıtan nüshada bazı ekler alışılmıştan oldukça farklı yazılmıştır. Örneğin “in”, “in” ve “an”, “en” sesleriyle biten Türkçe eklerde, bu sesleri karşılamak üzere **tenvin** işareti kullanılmıştır:

Ḥamd-la itdüm ibtidā’ı ba‘dü-bismillah-ıla

İstī‘ānet diledüm Ḥaḳdan bi-‘avnillah-ıla

2^b/2-3

‘Bismillahtan sonra başlangıcı hamdla yaptım. Allah’ın yardımıyla Allah’tan yardım istedim.’

İstī‘ānet diledüm Ḥaḳdan icābet eyledüm

İltimāsın ol muḥibbüñ tav‘-ıla ne ikrāh-ıla

2^b/8-9

‘Allah’tan yardım istedim ve seve seve, ikrah etmeden, o peygamberi sevenlerin dileğini yerine getirdim.’

Aynı imla biçimi kelime köklerinde de görülmektedir:

Her birin yirinde ma‘lüm idevüz tafşıl idüb

İmdi tenbîh eyledüm sen bu kadar bil mücmelâ 7^a/5-6

‘Her birini tafsilatıyla yeri gelince bildireceğiz, tenbih ettiğim gibi şimdilik sen kısaca bu kadar bil!’

Eser, genel itibariyle, Eski Anadolu Türkçesi özellikleri gösterdiği hâlde, bazı yerlerde Kıpçak Türkçesi unsurlarına da rastlanmaktadır. Bunlar:

1. Nesne (yükleme) hali eki **/(+y)İ/**’nin yanı sıra **/(+nİ/**⁸:

Yâ ilâhî anlaruñ yolın bize sen rûzi kııl
Âhîret cāhını virgil koyma bizni çāh-ıla 3^a/4-5

‘Ey Allah’ım, sen bize onların yolunu nasip et, [bize] ahiret mevkiini ver, bizni kuyu ile [baş başa] koyma!’

Bunda Yāsından نُمرٌ ni zamm iden <ş>ükr⁹ eyledi
<Hakk>-içün دَرَسْتَ kaçırın feth-i sâkin <Şâmiye> 85^a/11-12

‘Bu surede ve Yasin suresinde نُمرٌ kelimesini ötreli (نُمرٌ) yapan şükr (şin=Hamza, Kisaî) etti. *Hak* (=İbn Kesir ve Ebu Amr) için دَرَسْتَ kelimesi دَرَسْتَ oldu, kasrını ve sakin fethayı (دَرَسْتَ) *Şamî* ’ye (=İbn Amir) [say].’

2. Geniş zaman çekiminde 1. teklik şahıs eki **/(+Em/**’in yanı sıra **/men/**¹⁰ :

آل لُوط uñ harfi azdur didügi hüccet degül
Şâniye i’lâl idmez men dise itmâm ider 11^b/11-12

‘(İdgam konusunda) آل لُوط kelimesinin harfi azdır denmesi delil değil; “İkinciye (Kur’an’da geçen ikinci آل لُوط ’a) gerekçe saymam.” derse gereğini yapar (idgam eder).’

⁸ Bk. Ali Fehmi Karamanlıoğlu, *Kıpçak Türkçesi Grameri*, TDK Yay., Ankara, 1994, s. 66.

⁹ Üçgen ayrıç (< >) içinde gösterdiğimiz imam/ravileri temsil eden harf ve kelimeler, asıl metinde kırmızı renkte yazılmıştır. Biz, matbaa imkânlarını dikkate alarak bunları bu şekilde göstermeyi uygun gördük.

¹⁰ Bk. Karamanlıoğlu, *Kıpçak Türkçesi Grameri*, s. 125.

İşit sözüm i ‘ākīl bilgil bu bāb içinde
Fehm eyle gör ne dir men şanma mücerred ündür 32a/1-2

‘Ey akıllı kimse, sözümü işit! Anla, gör ki bu bab içinde ne diyorum, bunu bil; şanma ki [sözlerim] sadece bir sestir.’

3. İstek kipinde 2. teklik şahıs eki, /+sİn/’in yanı sıra /+sEn/¹¹ :

يَلْهَثُ ‘üñ şāsın <Hişām u Verş Mekki> izhār ider
Hulf-ı <Kālūnı> bu yirde bil-ki der-kār ide sen 35a/11-12

‘يَلْهَثُ kelimesinin “se”sini Hişam, Verş ve Mekki (İbn Kesir) izhar eder; burada Kalun’un hulfunu bil ki malum edesin’

Keşfü’l-me‘ānī’de verilen bilgilerden anlaşıldığına göre, müellif, Şatibî’nin¹² (ö.590/1193) **Hırzi’l-emānī**¹³ adlı eserini anlatmaktadır ve bunu yaparken daha çok Ca’berî’nin (ö.732/1332) **Kenzü’l-me‘ānī fî şerhî Hırzi’l-emānī**¹⁴ adlı şerhine müracaat etmiştir:

*Hāşıl-ı **Hırzu’l-emānī**’dür ki ben zıkr eyledüm*
*Ekşerin **Kenzü’l-me‘ānī**’den çıkardum sâ‘iyā* 7^a/7-8

¹¹ Bk. Necmettin Hacıeminoğlu, **Türk Dilinde Yapı Bakımından Füller**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1991, s. 95.

¹² Bu zat, kendisi gibi seçkin Endülüs kurrularından olan Ebu Amr Osman b. Said ed-Danî’nin (444/1052) yedi kıraati anlatan **et-Teysir** adlı kitabını 1173 beyitlik bir kaside ile nazma çekmiştir. **Hırzi’l-emānī** adındaki bu kaside, kıraatte bir çığır açmış, yazarının adıyla anılan bir kıraat tariki (eş-Şatibiyye) oluşturmuş ve yüzlerce defa şerh edilmiştir. Bk. İsmail Karaçam, **Kur’an-ı Kerîm’in Nüzülü ve Kıraati**, Nedve Yay., İstanbul, 1974, s. 273.

¹³ Kaynaklarda genellikle **Hırzi’l-emānī** şeklinde geçen bu eserin tam adı **Hırzi’l-emānī ve Vecu’t-tehānī**’dir. Bk. Seyyidî Ali en-Nurî es-Safakusî, *Kitabü Gaysi’n-nef’ fi’l-Kıraati’s-seb’*, 1.bs., Hicazî mtb., Mısır, 1352/1934. Fakat Abdülmecit Okçu’nun **Kur’an ve Kıraat** adlı kitabında Şatibî’nin eserinin adı yanlış olarak **İbrâzî’l-me‘ānī min Hırzi’l-emānī** şeklinde verilmiştir. Bk. Abdülmecit Okçu, **İbnü’l-Cezerî: Kur’an ve Kıraat**, Ekev, Erzurum, 2001, s.10. **İbrâzî’l-me‘ānī min Hırzi’l-emānī**, adından da anlaşılacağı gibi, **Hırzi’l-emānī**’nin kendi değil, onun Ebu Şame (ö. 665/1267) tarafından yazılmış meşhur bir şerhidir. Bk. M. Sirâceddin Öztoprak, **Kur’an’ın Kıraatı (Kıraat-ı Aşere)**, Beyan Yay., İstanbul, 2005, s.479.

¹⁴ Bk. M. Kemal Atik, “Ca’berî” md., **İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C.6, İstanbul,1992, s.528.

'Zikrettiklerim **Hırzu'l-emanî**'nin mahsulüdür; çoğunu çalışarak **Kenzü'l-meanî**'den çıkardım.'

Ancak **Keşfü'l-me'ânî**'de geçen alim adlarının çokluğundan (Danî, Husrî, Mehdevî, Sıkıllî, Fasî, Kureyşî, İbn Galbun, Ebi Cafer, Ebu Şame, Ahfeş, Kutrub, Cirmî, Ferra) hareketle yazarın kıraat, hadis ve Arapça dil bilgisi konusunda çok geniş bir literatürden yararlandığı söylenebilir.

Yazar, eserine **Keşfü'l-me'ânî** adını koyduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

*Adını **Keşfü'l-me'ânî** komuşuz keşf eylesün
Hak te'âlâ kendü lutfından bunu her tâlibe* 7^b/1-2

'Adını **Keşfü'l-meanî** koyduk. Allah Teala her isteyene kendi lutfuyla bunun sırlarını açsın.'

Eserin yazım tarihinin Safer 800 / Ekim-Kasım 1397 olduğu ise şu beyitten öğrenilmektedir:

***Keşf** üñ itmâmın safer ayında bil
Kim sekiz yüz yıl yazıldı târihe* 139^a/4

'**Keşfü'l-meanî**'nin tamamlanışının safer ayında ve tarihe sekiz yüz yazıldığına olduğunu bil.'

Eser didaktik bir karakter taşıdığından yazarın ifadesi genel olarak dolambaçsız ve sanatsızdır. Ancak yazarın şairlik kabiliyetinin üstünlüğü hakkında fikir verebilecek birkaç sanatlı beyit de yok değildir:

*<N>âşır u <r>âvi esmele <d>ürrini gâret itdiler
Kanda ki ki sûre gelir sünnet işâret iddiler* 8a/9-10

'Rivayet eden[ler] ve yardımcı[lar] besmele incisini yağmaladılar; iki sure gelen her yerde [besmele okumayı] sünnet diye gösterdiler.'

Özellikle iham sanatına eserde güzel örnekler bulunmaktadır: Örneğin şu beyitte şair "*mustafa*" kelimesini "Hz. Muhammet" yerine kelime manasıyla kullanmıştır:

*Türki manzûm eyledüm **Hak** yardımı-la söyledüm
Ekşerin taşvîr kıldum **muştafânuñ** câhı-la* 2^b/12_3^a/1

‘Türkçe nazmettim, Allah’ın yardımıyla söyledim. Seçkinlerin çoğunu namıyla tasvir ettim.’

Arapça ve Farsça kelimeler genellikle Türkçede meşhur olmuş anlamlarıyla değil, kendi dillerindeki sözlük anlamlarıyla kullanılmıştır. Bu yüzden beyitlerin anlaşılması, bazen, bütün kelimeler tanıdık olsa bile, birçok lügat karıştırmayı gerektirmektedir. Örneğin şu beyitte “ma‘rûf” kelimesi yaygın olan “bilindik, meşhur vs.”¹⁵ anlamlarıyla değil, ancak Arapça sözlüklerde görülen “iyilik, dostluk göstergesi”¹⁶ anlamıyla kullanılmıştır:

Uş ben ol on altı harfi kim bu yirde derc olar
 <T>ürki <d>il<c>e <s>en <ş>ehe <z>ikrini istibdāl-ıla
 ellü <k>ılsam <n>'ola <l>uţfindan <k>i <H>aķ <m>a'rūfidur
 <Z>ıf-ı <r>aħmet <s>ābit oldı bildüñ istidlāl-ıla 13a/9-12

‘Şimdi ben, burada derc edilmiş olan o on altı harfi (idgam harflerini) Türk diliyle sırasını değiştirerek sen şaha bildirsem ne olur? Allah’ın ihsanı olan o harflerin lutfundan rahmetin yarısı ispat edilmiş oldu; deliliyle bildin.’

Bu beyitlerde de görüldüğü gibi eserde beyitlerin anlam bütünlüğüne önem verilmemiştir: Metnin gelişine göre bazen sonraki beyitin bir mısrası, bazen bir mısrasının yarısı önceki beyitle irtibatlı olabilmektedir. Bu da metnin anlaşılabilmesi için okuyucuyu daha dikkatli davranmaya zorlamaktadır. Ancak çoğu durumda yazar “lākin, velī, sorsan, n'ola” ve benzeri ifadelerle kıraate konu olan ihtilafın değiştiğini belli etmektedir:

<Kūfi>lerdür kim وَأَنَّ يَنْدُرْ 'den öñdin hemz ider
 Vāvı sākin kıl ki يُظْهِرُ zammı kesri fetħ ola
 <Şuħbe>den lākin فَسَادٌ uñ ref'ini naşb idseler
 <Bıştı Nāfi' Hafş>-içün bilgil ki müşkil kılmaya 124^a/11-12_124^b/1-2

¹⁵ Bk. Ferit Develliođlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, 18.bs., Ankara, 2001, s.581; Mehmet Kanar, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü (Örneklî Etimolojik)*, Derin Yay., İstanbul, 2003, s. 836; Şemseddin Sami, *Kāmūs-ı Türkî*, Çağrı Yay., 3. bs., İstanbul, 1989, s. 1374.

¹⁶ Bk. Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık, İstanbul, 1995, s.564.

‘ وَأَنْ يَطْهَرُ ’ kelimesinden önce hemze türeten Kufeli imamlardır (Asım, Hamza ve Kisaî); ayrıca vavı sakın yap, hemde يُطْهَرُ kelimesinin zammesi ve kesresi **Suhbe’ye** (Ebu Bekr, Hamza ve Kisaî) göre fetha olsun. Lakin فَسَادُ kelimesinin sonundaki zammeyi fetha ederlerse Basrî (Ebu Amr) Nafi ve Hafs için güçlük kalmayacağını bil.¹⁷

Keşfü'l-me'ânî ve onun müellifi hakkında kaynaklarda yeterli bilgiye rastlanmamaktadır. Eserden ilk olarak **Türk Edebiyatı Tarihi**'nde Fuat Köprülü bir cümlede bahsetmiş¹⁸, daha sonraki kaynaklar bu bilgiyi tekrar etmekle yetinmiştir.¹⁹ Ne yazık ki Fuad Köprülü'nün bu kısa malumatı bazı yanlışlar da içermektedir:

1. **Keşfü'l-me'ânî**'nin “*manzum Şatibî tercümesi*” olduğu söylenmiştir ki bu doğru değildir. Çünkü, yazar, her ne kadar **eş-Şatibiyye**'yi (**Hırzî'l-emânî**'yi) anlatsa da müteaddid defalar Şatibî'den çok sonra yaşamış Caberî (ö.732/1332), Ebu Şame (ö. 668/1269), Fasî (646/1248) gibi alimlerden yararlandığını belirtmektedir:

Naqlini Kenzü'l-Me'ânî'de aînbdur Ca'berî
Ben dağı andan çıkardım şanma bende nesne var 20^b/3-4

“Bu konuyu Caberî **Kenzü'l-Meanî**'de anmıştır; ben de ondan çıkardım, bende bir şey olduğunu sanma!”

Ca'berî Fāsî kavlidir bu ki saña zıkr iderem
Zürâ ki bizden ön bular şarf-ı zekâvet itdiler 11^a/6-7

‘Bu sana zıkr ettiklerim Caberî'nin ve Fasî'nin sözleridir, zira bizden önce [bu konuda] bunlar zihin yordular.’

¹⁷ Beyitte özetle denilmek istenen şudur: وَأَنْ يَطْهَرُ (Mümin/26) şeklindeki ayeti, Kufeli imamlardan Asım'ın ikinci ravisi Hafs وَأَوْ أَنْ يَطْهَرَ; diğer Kufeliler وَأَوْ أَنْ يَطْهَرَ şeklinde okur. فَسَادُ kelimesini de Ebu Amr, Nafi ve Hafs فَسَادُ okur.

¹⁸ bk. M. Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Neş., 3. bs., İstanbul, 1986, s.342.

¹⁹ bk. Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., 1. bs., İstanbul, 2004, s. 143; Mustafa Özkan, **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, Filiz Kitabevi, 2. bs., İstanbul, 2000, s. 76.

Yine yazarın -aşağı yukarı- çağdaşı olan bir başka alimin, Kureşî'nin (ö.775/1373) de adı geçmektedir:

Vechi nedür Kureşîniün k'aşlı qodı bedel dutar
Nefrete kıldılar nazar çünkü faşâhat itdiler 10^a/4-5

'Aslı bırakıp ibdalı tercih ettiğine göre Kureşî'nin gerekçesi nedir? Çünkü tenafürü dikkate aldılar ve edebîleştirdiler.'

Öte yandan **Hırzi'l-emānī** ile **Keşfü'l-me'ānī**'nin beyit sayıları da (**Hırzi'l-emānī**, 1173 beyit; **Keşfü'l-me'ānī**, 1628 beyit) birbirini tutmaz. İki eser karşılaştırıldığında, **Keşfü'l-me'ānī**'nin, bilhassa kıraatte "usul kısmı" denen "idgam, med, imale, vakf..." gibi konularda daha fazla ayrıntıya girdiği; "ferşü'l-huruf" denen ayetlerdeki ihtilafların anıldığı bölümlerde de **Hırzi'l-emānī**'den farklı olarak her surenin sonunda "zait ve muzaf yeleri"ni verdiği görülür.

Fakat, eserin, bölümler ve uygulanan yöntem bakımından genel hatlarıyla **Hırzi'l-emānī**'ye uymasının yanı sıra, bazı yerlerde -örnekleri ele alış sırası, ileriye ve geriye göndermeler yapma, tahlil ve tasnif vs.- tam bir tercüme havasına girdiği de inkar edilemez bir gerçektir. Çoğu bölümlerde beyitlerin lafzî anlamları farklı olsa da remzî anlamları aynıdır.²⁰

Bütün bu hususları dikkate alınca, kanaatimizce, **Keşfü'l-me'ānī** için Şatibî tercümesi yerine, Şatibî şerhi demek daha uygun olacaktır. Nitekim yazarın, başta Caberî olmak üzere görüşlerine başvurduğu Fasî ve Ebu Şame de eş-Şatibiyyenin meşhur şerhçileridir. Dolayısıyla Türk şairi Muhammed'in de

²⁰ İlk kez Şatibî'nin şiire uyguladığı bu yöntem gereğince imam ya da ravileri temsil etmek üzere beyitte geçen kimi kelimelerin ilk harfleri kırmızı mürekkeple yazılır. Böylece beyitte iki anlam görülür: bir, beyitte geçen kelimelerin sözlük karşılıklarından kaynaklanan "lafzî anlam", bir de kırmızıyla yazılan harflerin rumuzat (bk. 3. fotoğraf) cetvelindeki karşılıklarından kaynaklanan "remzî anlam"... Okuyucu, önce, kelimeleri sözlük anlamlarıyla alarak beyitte bahsi geçen kıraat olayını öğrenir; sonra, harflerin remzî anlamlarını dikkate alarak bu vecihlerin hangi imam ve ravilere ait olduğunu bulur. Örnek:

Sen نَسُوهُنْ lafzın <ş>eyh-içün bil muflakā

Mîmini memdūd okırsañ lâ-cerem zamm ola tā

Bu beyitte üçgen araç içine aldığımız "şin" harfi, rumuzat cetvelinde imam Hamza ve Kisaî'nin karşılığıdır. Bu durumda, beyitten, öncelikle "نَسُوهُنْ" kelimesinin "mim"nin meddi ve "te"nin zammesiyle "نَسُوهُنْ" okunduğu; ikinci olarak da bahsi geçen kıraat olayını Hamza ile Kisaî'nin gerçekleştirdiği öğrenilmektedir.

aynı şeyi yapmayı amaçladığına şüphe yoktur. Haşiyelerdeki **Hırzi'l-emānî** alıntıları ve tercümeleri, karşılaştırma amacıyla esere sonradan ilave edilmiş olmalıdır.

2. Yazar “*Lādikli*” diye tanıtılmıştır ki bu da bir benzetmeden başka bir şey olmasa gerek. Bu bilginin nüshadaki istinsah kaydına dayandığı anlaşılmaktadır; oysa istinsah kaydında müellifin adı “*Lādiķī*” değil, açıkça “*Lāzķī*” (لاذكى) olarak yazılmıştır (bk. 7. fot.). Samsun’un ilçesi olan Ladik’in adı, eski yazıda, “zel” (ذ) yerine “dal” (د) kullanılması ve bütün ünlülerinin harfle gösterilmesi bakımından bu kelimedden farklı bir imla (لادىق Lādīķ 21) arz etmektedir. Kanaatimizce yazarın adındaki bu *Lāzķī*, onun menşeinin bugün Hatay’ın güneyinde, Suriye’de yer alan ve çok eski bir Türkmen yerleşim bölgesi olan Lazkiye şehrine dayandığını göstermektedir.

Yazarlarının aynı şahıs olup olmadığı bilinmemekle beraber Muhammed bin Āşık Selmanü’l-Lazkî’nin **Keşfü’l-me’ānî**’si ile adaşı Muhammed’in²² aynı tarihte yazılmış ‘**İşk-nāme**’si arasında ilginç benzerlikler vardır:

1. ‘**İşk-nāme**’nin yazarı Muhammed’in amacına ulaşip ulaşmadığı bilinmemekle birlikte hacca gitmeye kalkıştığı eserinden öğrenilmektedir.²³ Muhammed bin Āşık Selmanü’l-Lazkî ise eserindeki şu beyitten anlaşılacağı üzere Mekke’de bulunmuştur:

Muṣṭafānuñ ḥazretinde Mekkede zārī kılub
Diledüm Haḫ’dan ki ḥikmet ḥāşıl ola ḥāṭıra 7^a/9-10

‘Mekke’de seçkinlerin huzurunda inleyip Allah’tan diledim ki zihnimde hikmet hasıl olsun.’

²¹ Bk. Şemsettin Sāmi, **Kāmusu’l-A’lām (Tıpkıbasım)**, Kaşgar Neş., C. 5, Ankara, 1996, s.3963.

²² ‘**İşk-nāme**’yi yayımlayan Sedit Yüksel yazarın adını inceleme kısmında ve kapakta “*Mehmed*” şeklinde vermiştir. Bk. Sedit Yüksel, **İşk-nāme: İnceleme-metin**, A. Ün. DTCF Yay., Ankara, 1965, s. 15. Oysa metin kısmında yazarın adını -hareke ve veznin kılavuzluğu ile- geçtiği her üç yerde de haklı olarak “*Muhammed*” şeklinde okumuştur. Bk. ay. yer. Ayrıca bk. Muhammed Yelten, “İşknāme” md., **İslām Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C.19, İstanbul, 1999, s.214.

²³ Yüksel, **İşk-nāme**, s.16.

2. Eserlerin her ikisi de şöyle veya böyle Kıpçak Türkçesiyle temastadır: **‘İşk-nâme**, Kıpçak Türkçesinden Eski Anadolu Türkçesine aktarılmış bir mesnevidir.²⁴ **Keşfü’l-me‘ânî**’de de daha önce bahsedildiği gibi bazı Kıpçak Türkçesi dil özelliklerine rastlanmaktadır.

3. Eserlerin her ikisi de aynı tarihlerde yazılmıştır. **‘İşk-nâme** 10 Rebû’l-âhir 800 / 30 Aralık 1397²⁵ tarihinde tamamlanmıştır. Aynı yılın safer ayında yazılan **Keşfü’l-me‘ânî**’nin bu ayın son gününde (29 Safer 800 / 20 Kasım 1397) bitirildiğini varsaysak iki eser arasında asgarî 50 günlük bir zaman diliminin olduğu görülür. **‘İşk-nâme** yazarı eserini ilk gün 700, sonraki günlerde 200-300 beyit yazarak tamamladığını söylediğine göre²⁶ 8700 beyitlik eserin azamî 41 günde (1. gün: 8700 beyit-700 beyit = 8000 beyit, sonraki günler: 8000 beyit/200 beyit = 40 gün) bitirilebileceğine hükmedebiliriz. Dolayısıyla tarihler bakımından bir sakınca gözükmemektedir.

4. Eserlerin imlalarında da şaşırtıcı benzerlikler vardır:

a) Türkçe kelimelerin sonundaki “ın”, “in” ve “an”, “en” seslerinin de bazen tenvinle gösterilmesi:

‘İşk-nâme²⁷: *seksen* (سَكْسَا), *gönülden* (كُؤكُلْدَا), *sen* (سَا), *naatin* (نَاعَتِ)

Keşfü’l-me‘ânî: *andan* ‘ondan’ (اَنْدَا) 20^b/4, *ben* (بَا) 20^b/4, *ziddin* ‘ziddini’ (ضِدِّ) 5^b/10, *remzin* ‘remzini’ (رَمَزِ) 5^a/4

b) Şedde işaretinin Türkçe kelimeler için de kullanılması:

‘İşk-nâme²⁸: *ıssı* ‘sıcak’ (اِسْرِي), *ıssı* ‘sahibi’ (اِسْرِي), aşşı ‘fayda’ (اَصْرِي)²⁹

²⁴ Yüksel, *age*, s.21. **‘İşk-nâme**’de orijinal eserin dili şu şekilde belirtilmiştir:

“Tatar dilince algayidi bolğay / Ya Kıırım halkı yazdı yâ ho Hitây” **‘İşk-nâme** 14^b/13

²⁵ Sedit Yüksel hicrî tarihi miladî tarihe “3 Ocak 1398” şeklinde çevirmiştir. Bk. Yüksel, *age*, s.19. Biz burada Suudî Arabistan Krallığı İslamî İşler, Vakıflar ve İrşat Bakanlığının internet sayfasındaki (<<http://prayer.al-islam.com/convert.asp?l=trk>>, 19 Haziran 2007, 21.²⁹) Hicrî-Miladî takvim dönüştürme programına uyduk.

²⁶ Yüksel, *age*, s.22.

²⁷ Bk. Yüksel, *age*, s.23.

Keşfü'l-me'ânî: *zıkr iddiler* (ذِكْرٌ إِدْلِرٌ) 138^b/3, *ku^{ll}aruña* (قَلَّرُوكَا) 7^b/8,
bellüdüür (بَلُّ دُرُّ) 8^b/8, *na^{kl} iddük* (نَقَلْ إِدُّكُ) 118a/11

Hatta Kur'an'dan alınmış bir kelimenin son harfi ile Türkçe ayrılma hali ekinin ilk harfi birleştirilerek şeddeli tek “dal” (د) şeklinde gösterilmiştir:

hāsın (هَاسِنٌ) *den* (دَنْ) *şoñra kâf id Şāmiye* 124^a/8
'Şamî (İbn Amir) kıraatine göre *menhümwa* kelimesinin “he”sini
aşd (أَشَدُّ) yap!’

c) Terkiplerde izafet kesresi yerine ötre:

İşk-nâme³⁰: *Kūhu Kāf* (كُوهُ كَافٌ), *kaşru zibā* (قَصْرٌ زَيْبٌ), *güllü ra'nā*
(كُؤْلُ وَرَعْنَا)

Keşfü'l-me'ânî: *küllü rüvāt* ‘ravilerin hepsi’ (كُؤْلُ رُوَاةٌ) 10^b/6, *qurbü*
maḥrec ‘mahreç yakınlığı’ (قُؤْبٌ مَخْرَجٌ) 13^a/5, *ḥā'ü* زُحْرِحُ
'*zūḥri* kelimesinin ḥası' (حَاءٌ زُحْرِحٌ) 13^b/8, *ba'zu rāvi*
'ravilerin bazıları' (بَعْضُ رَاوِي) 18^b/6, *tā'ü te'nīs* ‘ta-i tenis’
(تَاءُ تَنْيَسٌ) 33^a/4

Fakat bizce, buradaki tamlamalar, Farsça izafetlerin farklı (hatalı) bir yazımı olarak değerlendirilmemeli³¹, Arapça kaideye göre³² oluşturulmuş belirsiz isim tamlamaları olarak görülmelidir.

²⁸ Bk. Yüksel, *age*, s.23.

²⁹ Sedit Yüksel'in hazırladığı **İşk-nâme**'de *ıssı* ‘sahibi’ ile aşşı ‘fayda’ kelimelerinin anlamları sözlük/dizin kısmında doğru verilmekle birlikte inceleme kısmında sehven birbirinin yerine yazılmıştır. Bk. Yüksel, *age*, s.23.

³⁰ Bk. Yüksel, *age*, s.23.

³¹ Sedit Yüksel böyle değerlendirmiştir. Bk. Yüksel, *age*, s.23.

³² Bk. Mehmet Maksudoğlu, **Arapça Dilbilgisi**, Marmara Üniv. İlahiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1990, s.198

Öte yandan burada sıraladığımız bütün benzerliklere rağmen, **İşk-nāme** ile **Keşfü'l-me'ānī**'yi yazarların aynı şahıslar olduğunu iddia etmek güçtür. Zira yazarların zevkleri, eğilimleri, üslupları ve kelime kadroları arasında önemli farklar vardır: **İşk-nāme**, yer yer yazarının küfürle suçlanmasına sebep olacak kadar açık saçık sahneleri de içeren tamamen beşerî bir aşkı konu edinmiştir.³³ Yazarın amacı sanat yapmak; çevirdiği eserde pek yalın bulduğu söz gelinini donatmak, ehline “şeker gibi söz”ler vermektir.³⁴ Oysa **Keşfü'l-me'ānī** tam manasıyla bilimsel bir eserdir: Belli başlı İslam bilimleri literatüründen yararlanmış olan yazarın tek amacı okuyucuya doğru bilgi vermek³⁵ ve bu sayede Allah'ın lutfuna mazhar olmaktır. Şiir ise, devrin genel anlayışına uygun olarak anlatılanların daha kolay hatırd tutulmasına hizmet edecek bir araç olarak görülmüştür.

İki eserin söz varlığı da farklıdır. Örneğin, **İşk-nāme**'de sık sık geçen “Çalap” ve “Hudā” kelimelerine, **Keşfü'l-me'ānī**'de hiç rastlanmaz; bunların yerine daha çok “Hak”, “Rab”, “Allāh” ve “İlāh” kelimeleri kullanılmıştır. **İşk-nāme**'nin dili, yazarının bilinçli bir tasarrufu gibi görünen oldukça arı bir Türkçedir.³⁶ **Keşfü'l-me'ānī**'de ise, yer yer çok yalın bir Türkçe görülmesine rağmen, yazar, kendisini dil bakımından sınırlandırmamıştır: Eserde, muhteva (bilimsel bir konunun işlenmesi) ve teknik zaruretler (nazım şeklinin birbiriyle kafiyeli beyitlerden oluşması ve vezin), yazarı, sık sık Arapça ve Farsça edatlar (*ba'de, kable, fi, ma', an, be-, lā, mā, ; bā, bī, ne*) kullanmaya ve tanıdık bazı Arapça kelimelerin Türkçede bilinmeyen anlamlarını (*keşf* '[bir şeyi birine]

³³ Yüksel, **İşk-nāme**, s.33.

³⁴ Bk. Yüksel, **age**, s.20-21.

³⁵ Yazar birçok yerde yaşlı bir öğretmen edası takınır. Örnek:

*Meryemüñ üç Nahl ikidir 'Ankebütüñ āhirin
Necm ü Şurā Zariyāt andan Hadīdi yā fetā*

İmtihānuñ evvelin bunlara zam[m] id cümlesi

Otuz üçdür kim <Hişām>uñ fethi vardur mutlakā 63^b/3-6

“Ey genç, [**إبراهيم** kelimesi] Meryem suresinde üç, Nahl suresinde ikidir; Necm, Şura, Zariyat ve ondan sonra Hadid surelerindeki (**إبراهيم**) kelimelerini) Ankebut suresinin sonuncusu ve İmtihan (Mümtehine) suresinin ilkiyle birlikte bunlara kat! Hişām'un mutlaka fethayla (**إبراهيم**) okuduklarının toplamı otuz üçtür.”

³⁶ Yüksel, **age**, s.51.

açma, buldurma', *ma'rûf* 'iyilik' vs.) tercih etmeye itmiştir. Hatta eserde Arapça çekimli yapılara ve cümle parçalarına da rastlanır: *harrîk* 'Harekele, harekeli oku!' 6^a/10, *sekkîn* 'Sakin yap, sükunlu oku!' 6^a/10, *mimmen seye'tî* 'gelecek olandan, gelecek kimseden' 4^a/8, *lemmâ karâ* 'okuyunca' 4^b/2, *zum < zumm* 'zamme yapıldı, zamme ile okundu' 109^b/3.

Kanaatimizce 'İşk-nâme ve Keşfü'l-me'ânî arasındaki benzerlikler iki eserin de aynı yazara ait olduğunu değil, menşelerinin aynı kültür mühitine dayandığını göstermektedir. Yukarıda belirttiğimiz gibi, 'İşk-nâme'nin Kıpçak Türkçesinden yapılan bir çeviri olduğu yazarının verdiği malumatla sabittir. Bizce aynı durum Keşfü'l-me'ânî için de düşünülebilir. Böylece:

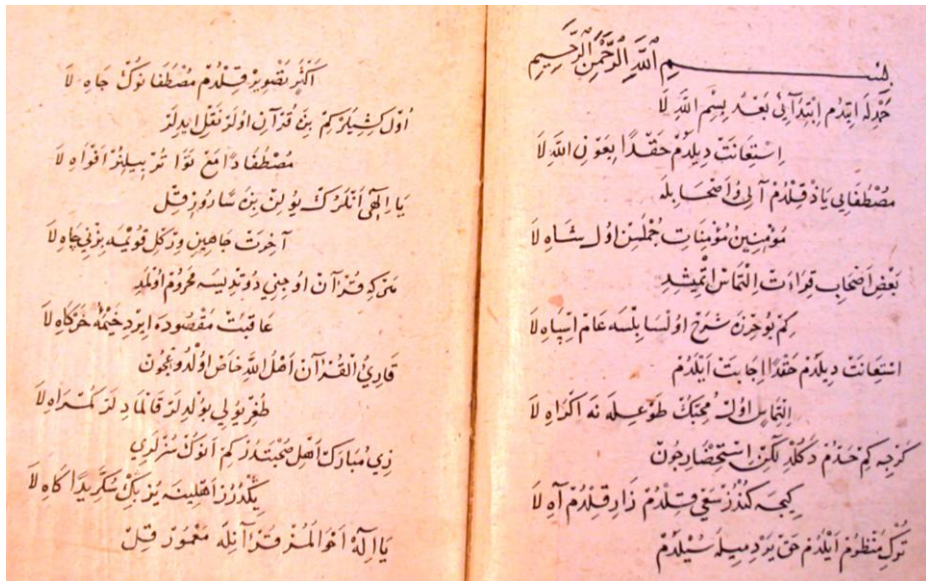
1. Eserdeki Kıpçak Türkçesi unsurları izah edilebilir. Bunlar, eserin Oğuz Türkçesine aktarımı (Oğuzcalaştırılması³⁷) sırasında unutulmuş, ihmal edilmiş orijinal metin kalıntıları olmalıdır.

2. "Müfte'ilün mefâ'ilün müfte'ilün mefâ'ilün" vezniyle yazılmış manzumelerdeki tamir edilemez aruz kusurlarının (yuk. bk.) sebebi anlaşılabilir: Muhtemelen, eseri Oğuz Türkçesine aktaran şahıs, vezni "müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün" şeklinde değerlendirmiş ve çeviri sırasında beyitlerin bir kısmını -imaleyle tamir edilebileceği düşüncesiyle- aynı şekilde bırakmış, bir kısmını ise kendi bildiği vezne uyarlamıştır.

³⁷ Bk. János Eckman, "Memlük Kıpçakçasının Oğuzcalaşmasına Dair", *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, TDK Yay., Ankara, 1996, s. 67-73.

1. fot.

2. fot.

2

نافع
علون

ا	نافع	ت	دوري كسابي
ب	قالون	ث	عاصم حمز و كسابي
ج	ورش	خ	قراغيث نافع
د	ابن كثير	ذ	ابن عامر و كوفيان
هـ	بزي	ظ	ابن كثير و كوفيان
ز	قنبر اسهل	غ	أبو عمرو و كوفيان
ح	أبو عمرو	ش	حمز و كسابي
ط	دوري	ص	بكر و حمز و كسابي
ي	سوسى سبجاء	ض	حفص و حمز و كسابي
ك	ابن عامر	ع	نافع و ابن عامر
ل	هشام	ف	نافع و ابن كثير و ابو عمرو
م	ابن ذكوان	ق	ابن كثير و ابو عمرو
ن	عاصم	ك	نافع و ابن كثير
ص	أبو بكر بن مهران	ح	نافع و كوفيان
ع	حفص	ص	
ف	حمز	ض	
ض	خلف	ق	
ق	خالد	ر	
ر	كسابي	س	
س	أبو الحارث		

انج
دهر
حطبي
كلام
نضع
فصيح
رست
خلف
ظغثن

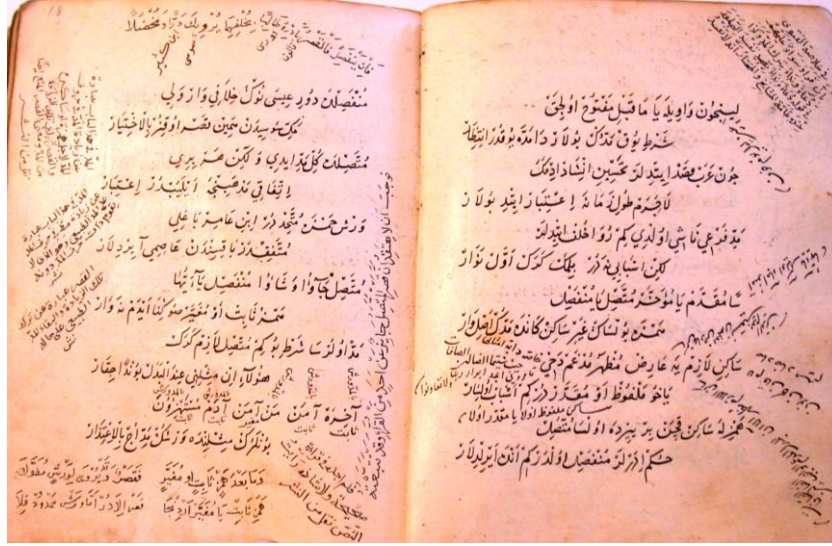
ابن عامر
ابن عامر

ابو بكر بن مهران

انجوان
كسابي

بني عامر من كسابي

3. fot.

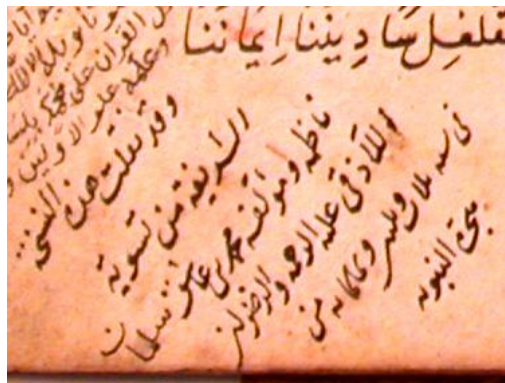
4. fot.

5. fot.

6. fot.

7. fot.